

PRILOG POZNAVANJU DJELOVANJA DUHOVNIH OSOBA IZ SPLITA U MLECIMA (OD XV. DO XVIII. STOLJEĆA)

Dr. sc. Lovorka ČORALIĆ
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

UDK 94 (497.5):323.35 "14–17"
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 21. VIII. 2009.

Tijekom prošlih stoljeća, a posebice u razdoblju mletačke uprave nad najvećim dijelom istočnojadranskoga uzmorja, važan čimbenik povezivanja i prožimanja dviju susjednih jadranskih obala bile su zavičajne skupine hrvatskih iseljenika u Mlecima. U ovom prilogu težište je usmjereno na duhovne osobe iz Splita, koje se u Mlecima bilježe kao privremeni ili stalni useljenici. U radu je, uz postojeća saznanja iz historiografije, uporabljeno i arhivsko gradivo pohranjeno u Državnom arhivu u Mlecima (oporučni spisi, inventari, istražni procesi mletačke inkvizicije). Na osnovi tih dokumenata i spoznaja historiografije raščlanjuje se zabilježba splitskih duhovnih osoba u oporukama hrvatskih iseljenika, ukazuje se na Splićane spomenute u procesima mletačke inkvizicije, kao i na djelovanje nekih znamenitijih Splićana u Mlecima.

Ključne riječi: Mleci, Mletačka Republika, Dalmacija, Split, crkvena povijest, migracije, rani novi vijek.

UVOD: OPĆI PODATCI O SPLITSKOJ ISELJENIČKOJ ZAJEDNICI U MLECIMA

U sklopu istraživanja migracija i povijesti hrvatske iseljeničke zajednice u Mlecima važnu sastavnicu čini raščlamba iseljavanja i djelovanja regionalnih (zavičajnih) iseljeničkih skupina. Raščlamba oporučnih spisa za sveukupnu hrvatsku zajednicu u Mlecima u dugom vremenskom rasponu od XIV. do konca XVIII. stoljeća zorno pokazuje da su iseljenici iz vodećih dalmatinskih i bokeljskih gradova stoljećima činili pretežit dio naše dijaspore u gradu na lagunama. Tako iz Kotora, glavnog grada tadašnje pokrajine pod imenom Mletačka Albanija (*Albania Veneta*), dolazi 16 posto od ukupnog broja iseljenih Hrvata. Sa područja Mletačke Albanije značajnim su omjerom zastupljeni i grad Bar (osam posto od ukupnoga broja hrvatskih iseljenika), područje općine Paštovići (četiri posto) te grad Budva (tri posto). Kada je riječ o Dalmaciji, prednjači njezino glavno sjedište Zadar (14 posto), a visoke postotne omjere broje i gradovi Split (osam posto), Šibenik (osam posto), Trogir (četiri posto) i Hvar (tri posto). Od ostalih hrvatskih gradova primjetnu zastupljenost u ukupnom omjeru ima i neovisni Dubrovnik (šest posto), dok je čak 23 posto hrvatskih useljenika zabilježeno bez poblize oznake matičnoga podrijetla

(najčešće su ubilježeni oznakom *Schiavoni*). U kontekstu navedenih omjera, splitska komuna bilježi značajan postotni udio te se Splićani mogu ubrojiti među vodeća dalmatinsko-bokeljska gradska središta s istočnojadranske obale, iz čijih komuna pristiže najveći broj pripadnika hrvatske useljeničke zajednice u Mlecima. Naposljetku, takvi su nam brojidbeni pokazatelji ujedno i izravno svjedočanstvo o gospodarskoj razvijenosti i važnosti Splita u povijesti dalmatinske obale u doba njene uključenosti u državu pod stijegom mletačkoga lava.¹

Splićani nastanjeni u Mlecima su po svim bitnim sastavnicama činili sastavni dio hrvatske iseljeničke zajednice.² Mjesto obitavanja i obavljanja svakodnevnih poslova ponajprije im je bio istočni gradski predjel (*sestiere*) Castello (oko pedeset posto od ukupnog broja iseljenih Splićana u Mlecima). To je područje stoljećima znano kao središnje mjesto naseljavanja najvećega broja pripadnika hrvatske zajednice u Mlecima. Ondje se nalazi i nekoliko središnjih četvrti, ustanova i objekata, koji svojim nazivljem i danas zorno posvjedočuju o nekad izrazitoj prisutnosti hrvatskog nacionalnog korpusa u tom dijelu grada. Predjel Castello obrubljuje najveća i za uplovljavanje brodova najpogodnija mletačka obala – *Riva degli Schiavoni*, koja svoje ime duguje upravo useljenicima sa istočnoga Jadrana.³ Duž nje, kao i u poprečnim ulicama koje vode u dubinu Castella, splitski su brodari i trgovci, zajedno sa sunarodnjacima iz bokeljskih i dalmatinskih gradova, izlagali i prodavali proizvode iz zavičaja. U nedalekom arsenalu – stoljećima najprestižnijem vojno-pomorskom zdanju na Sredozemlju – brojni su Dalmatinci nalazili trajno zaposlenje u uvijek traženim i duž hrvatske obale razvijenim graditeljsko-obrtničkim i pomorskim poslovima. U srcu Castella i danas je smještena bratimska udruga sv. Jurja i Tripuna (*Scuola degli Schiavoni*), središnje mjesto okupljanja i očuvanja domovinskog identiteta hrvatskih useljenika. Naposljetku, na rubnim dijelovima Castella, uz nekadašnji kompleks

¹ Lovorka ČORALIĆ, *U gradu Svetoga Marka. Povijest hrvatske zajednice u Mlecima*, Zagreb, 2001., 84 – 100, 446.

² O splitskim iseljavanjima u Mletke pisala sam proteklih godina u više radova. Usporedi: L. ČORALIĆ, “Splićani u Veneciji od XIV. do XVIII. stoljeća”, *Božić-Bužančić zbornik. Zbornik radova posvećenih sedamdesetogodišnjici života Danice Božić-Bužančić, Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, sv. 12., Izdanja Povijesnog arhiva u Splitu, Split, 1996., 109 – 156; Ista, “Splitske vjerske ustanove u oporukama hrvatskih iseljenika u Mlecima”, *Kulturna baština*, god. XIX., sv. 26.-27., Split, 1995., 77 – 86; Ista, “Splićani i hrvatska Bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima”, *Mogućnosti*, god. XLII., br. 10.-12., Split, 1995., 124 – 131; Ista, “Tragovima Splićana na mletačkoj terrafermi”, *Kulturna baština*, god. 21., sv. 30., Split, 1999., 53 – 64; Ista, “Iseljavanja sa splitskoga i kliškoga područja na zapadnojadransku obalu u doba mletačko-turskih ratova”, *Mogućnosti*, god. XLVII., br. 4.-6., Split, 2000., 92 – 104 (u sklopu tematskog bloka: “Oslobođenje Klisa godine 1596.”, Radovi sa znanstvenog skupa održanog u Klisu 1996. godine); Ista, “Fante della Giustizia Vecchia”. Splićanin Juraj Ivanov – jedan istaknuti hrvatski iseljenik u Mlecima u XVI. stoljeću”, *Povijesni prilozi*, god. 23., sv. 26., Zagreb, 2004., 59 – 67.

³ O mletačkom nazivlju hrvatskoga podrijetla vidi: L. ČORALIĆ, “Od hrvatske obale do dubrovačke ulice. Hrvatski prinosi mletačkoj toponomastici”, *Kolo. Časopis Matice hrvatske*, god. VIII., br. 4., Zagreb, 1998., 57 – 76.

dominikanskog samostana (pored današnjih Giardina i izložbenih paviljona venecijanskih Biennala), nalazi se četvrt koja imenima svojih ulica, trgova i prolaza i danas svjedoči o davno iščezlim žiteljima “skjavunskog” podrijetla (*Calle* i *Corte Schiavona*, *Corte Piero di Lesina*, *Corte Sabbioncela*, *Corte Solta* i dr.).⁴

U novoj su domovini splitski iseljenici uglavnom bili uključeni u zanimanja pomorskog i obrtničkog obilježja (zapošljavanje u mletačkom arsenalu, tada zasigurno najvećem vojno-pomorskom kompleksu na Sredozemlju), u Mlecima oduvijek traženim i učestalo popunjavanim iseljenicima zavičajem s mletačkih prekojadranskih stečevina.⁵ Splicićani su, također, i po drugim sastavnicama svoga životnog svakodnevlja činili važan dio hrvatske zajednice. Brojni brakovi sklapani su sa iseljenicima/iseljenicama istoga domovinskoga podrijetla, a izvori potvrđuju brojne i učestale prijateljske i poslovne veze s hrvatskim useljenicima zavičajem od Istre do Boke i budvansko-barskog područja. Splicićani su bili i zapaženi članovi hrvatske nacionalne Bratovštine sv. Jurja i Tripuna u Mlecima, u kojoj su – kako posvjedočuju dokumenti pohranjeni u pismohrani te udruge – obnašali brojne časti i službe (predstojnici, vikari, dužnosnici u raznim vijećima i upravnim tijelima i sl.).⁶

Splicićani su, kako je prethodno navedeno, najčešće bili zaposleni u pomorskim i obrtničkim službama. Također, niz Splicićana – duhovnih osoba – vrela bilježe kao privremene ili stalne stanovnike Mletaka. Uzevši u obzir činjenicu da su duhovne osobe s hrvatskih prostora u Mlecima činile brojčano zapažen, a društvenim ugledom i utjecajem posebno vrijedan dio naše iseljeničke skupine (13 posto od ukupnoga broja hrvatskih iseljenika kojima je iskazano zanimanje),⁷ razvidno je kako problematika istraživanja i raščlambe prisutnosti i djelovanja duhovnih osoba, zavičajem iz različitih hrvatskih krajeva, zavrjeđuje dodatnu istraživačku pozornost.

Ovaj se rad zasniva na uvidu u dosadašnje spoznaje historiografije te na raščlambi izvornoga arhivskoga gradiva. Uporabljjeni su spisi iz Državnog arhiva u Mlecima (*Archivio di Stato di Venezia*, dalje: ASV): oporuke (*Notarile testamenti*, dalje: NT), inventari (fond *Giudici di petizion*) i istražni spisi (proces) mletačke inkvizicije (*Santo Uffizio*, dalje: SU). Na osnovi navedenoga gradiva u ovom ću prilogu nastojati ukazati na više raznolikih oblika prisutnosti duhovnih osoba iz grada Splita u Mlecima u razdoblju od kasnog srednjeg vijeka do konca ranog novovjekovlja. U radu će biti riječi o načinu zabilježbe duhovnih osoba iz Splita u oporučnim spisima splitskih (ali i drugih hrvatskih) iseljenika (izravan ili neizravan način spominjanja).

⁴ Giuseppe TASSINI, *Curiosità veneziane, ovvero origini delle denominazioni stradali*, Venezia, 1863. (ristampa: Venezia, 1990.), 397, 499, 563, 585 – 586, 610 – 611; L. ČORALIĆ, “Od hrvatske obale do dubrovačke ulice”, 61 – 68.

⁵ L. ČORALIĆ, “Splicićani u Veneciji”, 114 – 116.

⁶ L. ČORALIĆ, “Splicićani u Veneciji”, 135 – 137.

⁷ L. ČORALIĆ, *U gradu Svetoga Marka*, 454.

U pitanju je gradivo koje po sadržaju možemo držati prvorazrednim za istraživanje problematike povijesti hrvatske dijaspore u Mlecima. Također, u radu ću ukazati i na spominjanje duhovnih osoba iz Splita u procesima mletačke inkvizicije (različiti istražni postupci). U završnom dijelu rada ću, tragom objavljenih izvora i rezultata historiografije, ukazati na nekoliko znamenitijih Splićana – duhovnih osoba – i na oblike njihove povezanosti i prisutnosti u gradu na lagunama. Taj je dio rada, između ostalog, ujedno i zorno posvjedočenje kontinuiteta kulturnog prožimanja između dviju jadranskih obala, ali i konkretnih prinosa Hrvata mletačkoj povijesti i kulturi.

TRAGOM PODATAKA IZ OPORUKA I INVENTARA

Kada je riječ o oporučnim spisima, u raščlambu je uključeno oko tisuću oporuka iseljenika sa širokog područja istočnojadranskog uzmorja, a od toga su broja posebno odvojene one oporuke koje su pisali sami Splićani, kao i iseljenici iz drugih krajeva koji su tijekom svog života i djelovanja imali određene veze sa Splićanima odnosno duhovnim osobama iz Splita. Takve ću oporuke razmotriti kronološkim slijedom, posebno raščlanjujući oblike povezanosti duhovnih osoba iz Splita sa drugim pripadnicima hrvatske iseljeničke zajednice.

Raspoložemo sa dvije oporuke koje izravno potpisuju duhovne osobe iz Splita nastanjene u Mlecima, a u oba je slučaja riječ o ženama, pripadnicama trećega reda (picokarama). Kronološkim slijedom prva je oporuka iz 1507. godine, a sastavlja je s. Antonija pokojnoga Petra iz Splita, stanovnica središnjeg predjela S. Marco (župa S. Moisè) “*in domibus magnifici terzii ordini de S. Domenici*”.⁸ U sažetom oporučnom spisu s. Antonija imenuje izvršiteljicu svoje posljednje volje – s. Katarinu Granda, također pripadnicu trećega reda dominikanki (s kojom zajedno i obitava), a koja je ujedno i glavna nasljednica sveukupne, vjerojatno skromne imovine oporučiteljice iz Splita. Mjesto pokopa splitske iseljenice i mletačke trećoretkinje grobnica je dominikanskih trećoretki u crkvi S. Domenico (u predjelu Castello), a kao potpisnici odnosno svjedoci ovom spisu navedeni su svećenici spomenute crkve S. Moisè – Mlečani *Vicenzo de Maurizio* i *Jacobus condam Iohannis*.⁹ Pedesetak godina poslije nastala je oporuka Katarine Jakovljeve iz Splita, trećoretkinje reda sv. Franje, nastanjene u predjelu Castello (u središnjoj župi S. Pietro di Castello).¹⁰ Oporuka, opsegom također sažeta, napisana je uoči odlaska oporučiteljice na hodočašće u Rim i Asiz, a jedina izvršiteljica kratkih oporučnih odredbi je Katarinina sestra Lena. Potonja je, uz Katarinina brata Antuna, ujedno i glavna nasljednica oporučiteljicine imovine, a kao

⁸ ASV, NT, b. 958., br. 46., 23. II. 1507.

⁹ Zanimljivo je spomenuti da je istoga dana napisana i oporuka Katarine Granda (navedene kao *Dalmatina*) te da je spomenuta trećoretkinja Antonija iz Splita izvršiteljica njezinih oporučnih legata, a ujedno i glavna nasljednica (ASV, NT, b. 958., br. 197., 23. II. 1507.).

¹⁰ ASV, NT, b. 605., br. 9., 27. VII. 1558.

svjedoci su navedeni graditelji brodova (kalafati) u mletačkom arsenalu – *Philippo de Domenigho* i *Battista fu Zorzi Grando*.

Nekoliko je drugih oporučnih spisa splitskih iseljenika u kojima se, najčešće kao obdarenici dijelom njihove imovine ili izvršitelji oporuke, bilježe duhovne osobe iz Splita. Neki od njih su članovi bliže obitelji oporučitelja, dok se u jednoj oporuci obdaruje duhovna osoba iz Splita koja – prema oporučnom iskazu – nije u srodstvu s iseljenicom koja sastavlja oporučni spis. Takav je primjer zabilježen u oporuci splitske iseljenice Agnesine, stanovnice predjela Cannaregio (župa SS. Ermagora e Fortunato odnosno S. Marcuola). U dijelu oporuke koji se odnosi na pogreb, posljednji ispraćaj pokojnice, te obdarivanje crkvenih ustanova i duhovnih osoba, Agnesina spominje splitskog redovnika Hipolita, pripadnika reda servita (*S. Maria servorum*) te mu poklanja tri dukata.¹¹ Iz 1484. godine potječe oporučni spis Lucije iz Splita, stanovnice župe S. Paternian u predjelu S. Marco. Oporučiteljica svu svoju imovinu ostavlja suprugu Antunu *de Cruppa*, a on je obvezan isplatiti Lucijinom rođaku Jurju, svećeniku u Mlecima, četiri dukata za služenje misa zadušnica.¹² Kronološki slijedi oporuka Splićanina Venture Zilića (stanovnik župe S. Samuele Profeta u predjelu S. Marco) koji svojoj kćeri Adrijani, pripadnici mletačkih trećoretkinja, ostavlja 25 dukata te oporučni legat imućnog splitskog iseljenika Jurja, službenika pri mletačkim državnim magistraturama, koji nećakinji Ivani (tada štićenici hospotala SS. Giovanni e Paulo) dariva dvadeset dukata.¹³

Raspoložemo i s nekoliko oporuka u kojima se duhovne osobe iz grada Splita spominju u iskazima posljednje volje iseljenika iz drugih hrvatskih krajeva i gradova. Tako je *presbiter Alexandro de Spalato* jedan od svjedoka oporuke Katarine, supruge Tome iz Zadra, a *presbiter Antonius filius Jacobi Radumovich de Spalato* u istoj se uloži bilježi na kraju oporučnog dokumenta kotorskoga iseljenika Mede Nikolinog.¹⁴ U crkvi S. Maria Mater Domini u predjelu S. Croce djelovao je svećenik Ivan Peronis, sin Tome, iseljenik iz Splita. U oporuci Vicke, kćeri Dujma Tomašića s otoka Brača, Ivan je zabilježen kao svjedok, ali i prevoditelj (hrvatskog na talijanski jezik) prigodom sastavljanja iskaza posljednje volje oporučiteljice.¹⁵ Bez ikakve dvojbe najpoznatiji hrvatski oporučitelj (iz ove skupine analiziranih vrela) koji bilježi duhovnu osobu iz Splita čanadski je biskup, pisac, jezikoslovac i izumitelj Faust Vrančić. Djelujući koncem života u Rimu, Vrančić se odlučio vratiti u Dalmaciju, ali je, zaustavivši se u Mlecima, naglo obolio te je ondje, ne vidjevši više svoj rodni kraj,

¹¹ ASV, NT, b. 734., br. 57., 8. XI. 1495.

¹² ASV, NT, b. 876., br. 449., 2. III. 1484.

¹³ ASV, NT, b. 927., br. 162., 18. X. 1542.; NT, b. 143., br. 33., 10. III. 1542. O Jurju Splićaninu usporedi: L. ČORALIĆ, “Fante della Giustizia Vecchia”, 59 – 67.

¹⁴ ASV, NT, b. 656., br. 29., 2. VI. 1477.; NT, b. 409., br. 325., 3. XI. 1500.

¹⁵ ASV, NT, b. 63., br. 111., 1. IV. 1546.

umro 20. I. 1617. godine. U Mlecima je, neposredno pred smrt, napisao kodicil oporuci napisanoj u Rimu 1615. godine. U nizu vrijednih podataka koji bilježi Vrančićev oporučni dokument zatičemo kao svjedoka uglednog splitskog svećenika i arhidakona Jeronima Allegreta.¹⁶

Prethodna raščlamba, iako zasnovana na relativno malom broju uzoraka (oporučnih spisa), posvjedočuje nam da su tijekom prošlosti u Mlecima kontinuirano djelovale (privremeno ili trajno) – uz svoje svjetovne sunarodnjake – i duhovne osobe iz grada Splita. Malo je podataka o njihovom svakodnevlju, gospodarskim mogućnostima, odnosima s drugim hrvatskim iseljenicima, ali i o uklopljenosti u mletački crkveni i vjerski život. Stoga nam sačuvani inventar imovine jednog iseljenog splitskoga kanonika, imenom Pavao Žura (*Xura*), nešto više kazuje o sastavnicama iz svakodnevlja naših duhovnih osoba u metropoli *Serenissime*.¹⁷ Inventar Žurine imovine napisan je u Mlecima 28. XII. 1673. godine.¹⁸ Zahtjev za sastavljanje podnijeli su Iseppo Nicholetti u svoje i ime drugih kreditora pokojnog kanonika, koji im je, kako kazuje sadržaj inventara, uoči svoje smrti bio dužan neku novčanu svotu. Inventar su sastavili službenici mletačkog ureda *Giudici dell'estimation*, a svjedoci su bili mletački građani Domenico Biancolini i njegov sin Giovanni Francesco. Imovina sadrži uobičajene predmete svakodnevne osobne uporabe te niz stvari koje je svećenik koristio pri bogoslužju. Poimence se navode raznovrsni dijelovi namještaja (ormari za knjige, stolovi, stolice, kreveti, slamarice, škrinje, ogledala) i posuđa (razne posude za vino i ulje, pribor za jelo, ubrusi, čaše, pehari, podmetači i dr.), među kojim se izdvajaju vrijedniji predmeti izrađeni od srebra, pozlačeni i ukrašeni raznim figurama. Nabraja se i uobičajena posteljina i posteljno rublje (plahte, pokrivači, jastuci, jastučnice, razne prostirke i sl.) te odjeća i obuća. Među odjećom se izdvajaju rokete i ostali pripadajući dijelovi svećeničke opreme. Od predmeta umjetničkog obrta izdvajaju se križevi, kaleži i posuda za čuvanje hostije, prstenje optočeno dragim kamenjem, sat, mjerne sprave i sablja *alla schiavona*. Vrijedno je spomenuti kako Žura posjeduje i niz umjetničkih slika sakralnog (prikazi Blažene Djevice Marije, sv. Marije Magdalene, sv. Franje, sv. Dujma i dr.) i svjetovnog

¹⁶ ASV, NT, b. 135., br. 19., 20^a – 21, 15. I. 1617. Jeronim Allegreti bio je splitski arhidakon od 1610. do smrti 1643. godine. Podrobnije vidi: Ivan OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb, 1975., 185 – 186.

¹⁷ O djelovanju Pavla Žure nisu u postojećoj literaturi zabilježeni gotovo nikakvi temeljitiji podatci. Kao splitski kanonik koji nije postigao važniji kaptolski dignitet, Žura se navodi u popisu kanonika u djelu I. OSTOJIĆA, *Metropolitanski kaptol*, 211, 274. Početak njegova djelovanja Ostojić datira u 1659. godinu te navodi kako je Žura 1668. godine optirao prebendu pokojnog kanonika Ivana Tisičića. Umro je 1673. godine u Mlecima, gdje je bio stalno nastanjen. Usporedi: L. ČORALIĆ, “Iz prošlosti splitskoga kaptola. Inventar kanonika Pavla Žure (1673.)”, *Mogućnosti*, god. XLIV., br. 4.-6., Split, 1997., 149 – 155.

¹⁸ ASV, Giudici di petizion: Inventari, b. 378., 1673. godina.

(prikazi krajobraza) sadržaja. U ormarima se navode brojne knjige, svežnjevi rukopisa i pisama, ali se, na žalost, ne donose precizno njihovi naslovi i pobliži nutarnji sadržaj. Kanonik Pavao Žura umro je u Mlecima dana 25. X. 1673. godine. Inventar je sastavljen 28. XII. iste godine. Početkom 1674. godine (27. II.) u Mlecima su nazočni jedini živući članovi kanonikove obitelji – braća Matija i Petar, koji obitavaju u Splitu te su u Mletke pristigli isključivo poradi bratovog nasljedstva. Pred mletačkim sudskim tijelima braća Žura daju izjavu o mjestu stanovanja i rodbinskom odnosu s pokojnim kanonikom. Njihov su spis, uz nazočnost prethodno spomenutih svjedoka oca i sina Biancolinija, ovjerali mletački činovnici iz ureda *Giudici di petizion* Tomaso Cornelio i Paolo Menio.¹⁹

NEŽELJENA PRISUTNOST U MLECIMA:

DUHOVNE OSOBE IZ SPLITA U PROCESIMA MLETAČKE INKVIZICIJE

Procesi mletačke inkvizicije vrijedno su vrelo o crkvenoj i društvenoj povijesti istočnojadranske obale.²⁰ Arhivski fond *Santo Uffizio* važan je izvor za proučavanje crkvene prošlosti, poglavito vjerskih i idejnih kretanja i događanja na području Mletačke Republike u razdoblju od sredine XVI. do kraja XVIII. stoljeća. Za hrvatsku crkvenu povijest od najvećega je značenja i uporabne vrijednosti dio fonda pod nazivom *Processi*, koji broji 150 *busta* u kojima su sadržani istražni postupci protiv osoba osumnjičenih za vjersko zastranjenje i ponašanje protivno nauku Katoličke crkve. Prema tematskim skupinama (vrstama optužbi) procese u koje su uključeni Hrvati možemo svrstati u nekoliko cjelina: prijalaz na islam (*maomettismo*), grčka shizma (*scisma greca*), grčka shizma i prijelaz na islam (*scisma greca e turca*), protestantizam (*protestantismo*, *luteranismo*), tiskanje i rasparčavanje zabranjenih knjiga (*libri proibiti*) te primjena magijskih postupaka. Kada je riječ o neprimjerenom ponašanju duhovnih osoba, najčešće prisutne optužbe su nezakonito vršenje crkvene službe, skandali, poligamija, priležništvo i drugo. Ove vrste spisa pružaju dodatna saznanja o nekim oblicima prisutnosti duhovnih osoba iz Splita u Mlecima, a posredno su i vrijedna posvjedočenja o pojedinim sastavnicama iz crkvene i društvene prošlosti Splita i Splitske nadbiskupije u ranom novovjekovlju. Spomen splitskih protagonista bilježimo u nekoliko istražnih spisa, a riječ je o izravnoj uključenosti u tijek istrage (optužbe, svjedočenja) ili o nazočenju procesu u svojstvu prevoditelja. Primjer u kojemu je glavni akter (optuženik) duhovnik iz Splita zabilježen je 1550. godine i odnosi se na franjevca Jeronima Allegreta, u izvorima zabilježenog kao fra Marko.²¹ Optužbe protiv Allegretta iznose pred mletačkim Svetim oficijem 30. XII. 1550. načelnik grada Brescie Giacomo Mocenigo i tamošnji kapetan Marco Michiel.

¹⁹ Prijepis inventara vidi u: L. ČORALIĆ, "Iz prošlosti splitskoga kaptola", 150 – 155.

²⁰ Podrobnije vidi: L. ČORALIĆ, *Hrvati u procesima mletačke inkvizicije*, Zagreb, 2001.

²¹ ASV, SU, b. 8., fasc. 99., 28. VIII. 1550.

Podnositelji navode pojedine točke optužbe prema kojima se Allegretto, do tada franjevac u mjestu Gardone (sjeveroistočno od Brescie), tereti za pristajanje uz protestantsku vjeru. Optužbe sadržavaju sljedeće navode: odricanje važnosti svetoj hostiji, sakramentu krštenja i sakramentu pokore; zanemarivanje crkvenih blagdana (pod objašnjenjem da je svaki dan u godini jednak) i vršenja službe Božje; javno proglašavanje pape Antikristom; odricanje važnosti crkvenoj hijerarhiji (uz objašnjenje da je vrhovnik svih vjernika isključivo Krist); javno ismijavanje kipova svetaca; negiranje postojanja Čistilišta, te potpuno odbacivanje Crkve kao ustanove okupljanja Kristovih vjernika. Na kraju ovog dijela optužbe navodi se da je Allegretto imao pristaše i među tamošnjim žiteljstvom. U priloženim spisima podnositelja nalazi se i sadržaj ispitivanja započeto u mjestu Gardone 11. IX. 1550., to jest nakon sastavljanja optužbi protiv Allegretta i ostalih tamošnjih privrženika Lutherova nauka. Dana 18. rujna iste godine saslušan je Steffano iz Bergama, koji svjedoči da je Allegretto javno propovijedao protiv temeljnih načela Katoličke crkve, naglašavao nevažnost vršenja svetih misa i štovanja Blažene Djevice Marije i svetaca. Istražni proces završava bilješkom od 18. studenoga 1550. godine. Tada se, prema kratkoj zabilješci, Jeronim Allegretto javno i pred predstavnicima inkvizicije odrekao zabluda i krivovjerstva te obvezao na izvršenje čina pokore (sadržaj koje nije u bilješci naveden).²²

U historiografiji je dobro poznat proces protiv splitskoga trgovca Agostina Capogrossa, koji je zajedno s bratom Ivanom 1619. optužen kao pristaša Lutherove hereze i sljedbenik Markantuna Dominisa. Parnica se vodila pred sudom inkvizicije u Mlecima te su tijekom njezina trajanja u Mletke dovođeni i saslušavani i neki građani iz Splita. U Splitu je usporednu istragu vodio tamošnji nadbiskup Sforza Ponzoni koji je cjelokupan prikupljeni istražni materijal dostavio u Mletke. U samom tijeku istrage Agostin je preminuo (8. IV. 1620.), te je rasprava okončana bez donošenja konačne odluke. Za ovo istraživanje dragocjeni su nam podatci o udjelu splitskih svećenika, nazočnih procesu u svojstvu svjedoka. Riječ je o kanonicima Stjepanu Deodanatu²³ i Natalisu Arigoniusu,²⁴ koji su svoje iskaze Svetom oficiju podnijeli u ožujku 1619. godine.²⁵

Opsegom je povelik istražni spis iz 1704. godine, u kojem su glavni protagonisti (optuženici) veslači kažnjenici na mletačkim ratnim galijama. Najizravnije su optuženi: Antonio Corrier (*o sia fra Giovanni Facondo Perche Francese*), bivši pripadnik reda augustinaca podrijetlom iz Francuske, Giacomo Antonio Moro iz Brescie, Antonio

²² L. ČORALIĆ, *Hrvati u procesima*, 63 – 64.

²³ Stjepan Deodanat imenovan je splitskim kanonikom 1596. godine, a od 1618. do 1622. obnašao je čast arhiprezbitra. Umro je 1622. godine u 55. godini života. Podrobnije vidi: I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, 208 – 209.

²⁴ Natalis Arigonius izabran je za kanonika 1601. godine. Umro je 1634. godine. Usporedi: I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, 261.

²⁵ G. NOVAK, "Hereza Agostina Capogrossa 'protestanta' Splićanina", *Zgodovinski časopis*, sv. 6.-7., Ljubljana, 1952./1953., 596 – 603; L. ČORALIĆ, "Splićani u Veneciji", 143.

Guerra iz Ravenne i Marin Angeli iz Monfalconea. Optužbe ih terete za svetogrđe nad sakramentom svete pričesti, obezvrjeđivanje posvećene hostije, odricanje od katoličke vjere, prizivanje đavla i “ugovor” s njim, učestalo psovanje te pokušaj bijega s galije primjenom magijskih postupaka. U proces je uključen velik broj drugih veslača kažnjenika na galiji, koji se u iskazima javljaju kao svjedoci, a među njima spominju se i iskazima svjedoče i dva kažnjenika hrvatskoga podrijetla: Božo Matić (*Nadal seu Bosio Matich Schiavon*) i Jakov Gaspari pok. Petra iz Zadra. Treći hrvatski sudionik u procesu jest Lovro Papali pokojnog Jeronima iz Splita, star 49 godina, tada kanonik mletačke crkve S. Marco. Kanonik Papali u procesu je nazočan kao svjedok koji je – pozvan od padrona broda Alessandra Fare – sudjelovao u početnoj istrazi i ispitivanju osumnjičenih. Papalijeva izjava prva je u istražnim spisima i datirana je na 19. II. 1704. godine. On izjavljuje da je jedan dan prije pozvan na galiju od Pietra Pietrogianija (*comito fusta*) i Michaela Zampe (vojnik na galiji) kako bi istražio opravdanost sumnji o svetogrđu koje su nad posvećenom hostijom počinili neki veslači. Doznao je da su Francuz Antonio Corrier i Antonio Moro iz Brescie optuženi za primjenu posvećene hostije u magijske svrhe. U nazočnosti Zampe i Pietrogianija, kao i padrona galije Alessandra Fare, kanonik Papali ispitao je dvojicu optuženih. Na osnovi njihovih iskaza zaključio je da im je posvećenu hostiju donijela Morova supruga Cecilia Campi, a potom su je međusobno podijelili Corrier, Moro, Angeli i Guerra. Veslači su vjerovali da im hostija može dati moć da postanu nevidljivi i tako uteknu s galije. Kada su vidjeli kako primjena magije ne postiže željeni učinak, dvojica od njih (Guerra i Angeli) Francuzu su Corrieru vratili svoje dijelove te ih je on – zajedno sa svojim – bacio u vatru i spalio. Moro je – kako Papali zaključuje na osnovi prethodnih ispitivanja osumnjičenih – svoj dio umotan u jedan list predao supruzi i prijatelju Casarottiju, koji su ga često posjećivali na galiji. Odredio im je da ne gledaju u unutrašnjost maloga omota te da ga nakon iznošenja s galije pohrane na sigurno mjesto. Predstavnicima Svetoga oficija Papali predočuje komadić umrlijanog omota u kojem su se nalazili gotovo neraspoznatljivi sićušni dijelovi hostije, a koje je dan prije dobio od Casarottija. Dana 22. II. 1704. Papali dopunjuje iskaz, navodeći da je Moro izjavio da mu je posvećenu hostiju donio neki zatočenik iz Brescie, čije ime ne spominje.

Papalijeva nazočnost u iskazima svjedoka također se spominje nekoliko puta. U iskazu Mlečanina Giovannija Rossinija, službenika na galiji, ističe se Papalijeva prisutnost prilikom ispitivanja dvojice osumnjičenih (Moro i Corrier), a u svezi s ustvrđivanjem načina na koji je hostija iznesena s galije (sudjelovanje i uloga Morove supruge i Casarottija). Iskazi padrona broda Alessandra Fare, Pietra Pietrogianija i vojnika Michaela Zampe odnose se na pozivanje Papalija na galiju u svezi s početnim ispitivanjem osumnjičenih. Iz iskaza Pietra Pietrogianija proizlazi da je Papali pozvan na galiju umjesto stalnoga kapelana galije, koji je tada bio odsutan. Antonio Corrier u iskazu ne govori mnogo o Papaliju nego samo ponavlja poznatu činjenicu da je glavninu

izjava izrekao prilikom kanonikova ispitivanja. Najzanimljivija je izjava Morove supruge Cecilije Campi (23. XI. 1704.), kojom i završavaju istražni spisi Svetoga oficija. Cecilia Campi izričito navodi da ju je kanonik Papali nagovarao na prikrivanje osjetljivih i za nju opasnih izjava. Poglavitito ju je savjetovao da pred Svetim oficijom zataji prenošenje posvećene hostije, a zatim pobjegne daleko od Mletaka, promjeni ime i započne život iznova. Na kraju joj je Papali – prema riječima Cecilije Campi – dao pri ispovijedi u bazilici S. Marco potpuno odrješenje i odredio blažu pokoru. Iskazom Cecilije Campi završava istraga Svetoga oficija u svezi s ovim procesom. Može se pretpostaviti da su optužene veslače kažnjenike predstavnici inkvizicije predali svjetovnoj vlasti, koja je – što nam iz ovih spisa nije poznato – odredila odgovarajuće kazne.²⁶

Naposljetku, kada je riječ o udjelu splitskih duhovnih osoba u procesima mletačke inkvizicije, možemo izdvojiti tri procesa iz 1647. godine, u kojima su glavni protagonisti osobe podrijetlom s istočne obale Jadrana što su – nakon prijelaza na islam (pod prisilom, uslijed življenja na područjima pod osmanlijskom vlašću) – dolaskom na kršćanski teritorij ponovno pristupile katoličkoj vjeri. Sva tri procesa zbivaju se od 4. do 7. VI. 1647., a kao tumač (prevoditelj) istražnom je postupku nazočan ugledan splitski duhovnik i tadašnji predstojnik mletačkog Doma novokrštenika (katekumena) Jeronim Paštrić.²⁷ U svim primjerima pokajnicima je udijeljen oprost, uz obvezu održavanja dnevnih i tjednih molitvi tijekom idućih godina.²⁸

Neželjenu prisutnost splitskih svećenika, nerijetko i crkvenih dostojanstvenika, pred raznim mletačkim istražnim tijelima bilježimo u nekoliko sljedećih primjera. Jedan od poznatijih zasigurno se odnosi na glasovitog skradinskog i trogirskog biskupa i diplomata Tomu Nigera (1450. – 1531.), optuženog za sudjelovanje u pobuni pučana u Splitu 1513. godine. Niger je iste godine odveden u Mletke i ondje preslušavan sve do 1514. godine.²⁹ Gotovo dva stoljeća kasnije u Mletke je, također radi saslušavanja, pozvan splitski kanonik i kasniji skradinski biskup Mate Ivanišević (1663. – 1720.,

²⁶ ASV, SU, b. 131, 1704. god. Usporedi: L. ČORALIĆ, *Hrvati u procesima*, 100 – 102.

²⁷ Jeronim Paštrić u Mletke dolazi na studij 1641. godine, a tri godine nakon toga u grad na lagunama dolazi i njegov brat, poznati teolog Ivan Paštrić. Kako je Jeronim tijekom tog vremena vršio dužnost predstojnika Doma novokrštenika u Mlecima, u istoj je ustanovi svoje prve dužnosti (poslužitelja) obavljao i mladi Ivan. Pokazavši iznimnu darovitost za učenje stranih jezika (latinskog, grčkog, hebrejskog), predstavnici ustanove u kojoj je djelovao odlučili su ga poslati na nastavak školovanja u Rim, gdje Ivan odlazi u srpnju 1648. godine, da bi iduće godine u Rim pristigao i stariji brat Jeronim. Usporedi: Andrija CICCARELLI, *Opusculi riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato e di parecchi altri Dalmati*, Ragusa, 1811., 64 – 65; Ivan GOLUB, "Ivan Paštrić", *Poljički zbornik*, sv. I., Zagreb, 1968., 212 – 214; L. ČORALIĆ, "Splicani u Veneciji", 148.

²⁸ ASV, SU, b. 103. (proces protiv Magdalene pokojnog Melina iz okolice Knina, 4. VI. 1647.); SU, b. 103. (proces protiv Anastazije Vigenić iz Vrane, 6. VI. 1647.); SU, b. 103. (proces protiv Katarine pokojnog Novaka iz sela Zimonić, udovice Turčina Ibrahima Odorelavića, 7. VI. 1647.). Usporedi: L. ČORALIĆ, *Hrvati u procesima*, 37 – 38, 52 – 54.

²⁹ L. ČORALIĆ, "Splicani u Veneciji", 142.

biskup od 1717.). Ivanišević je od splitskoga nadbiskupa Stjepan Cosmija optužen za simoniju pa je u Mlecima pokrenuta istraga nakon koje je, 1709. godine, Ivanišević oslobođen svih točaka optužbe.³⁰

POSLANICI U IME GRADA I CRKVE: DIPLOMATSKO DJELOVANJE SPLITSKIH DUHOVNIKA U MLECIMA

Tijekom proteklih stoljeća u Mlecima je privremeno boravio i nemali broj Splićana koji su ondje djelovali u svojstvu diplomatskih predstavnika svoga grada, društvenih slojeva (plemića ili pučana) ili Crkve. Nabrojiti sve splitske poslanike koji su interese svoga grada zastupali u Mlecima predstavljalo bi temu za novi, opsegom ne manje iscrpan rad, a ovom prigodom upozorit ću na nekoliko konkretnih primjera koji se odnose na ulogu duhovnih osoba iz Splita u diplomatskom predstavljanju svoga grada pred mletačkim crkvenim i državnim ustanovama. Primjerice, jedan je od prvih takvih primjera zabilježenih u vrelima datiran u davnu 1327. godinu, kada splitsko općinsko vijeće potvrđuje poslanstvo koje je imalo otputovati u Mletke kako bi se ondje utanačili uvjeti podložnosti grada Splita mletačkoj državi. Tom je prigodom, uz Nikolu Teodozijeva, poslanikom imenovan arhiđakon splitskoga kaptola Dominice Lucari.³¹ Kanonik splitskoga kaptola bio je i Jeronim Cipiko (druga polovina XV. stoljeća – poslije 1524.), odvjetak splitskog ogranka plemićke obitelji Cipiko te blizak prijatelj Marka Marulića. Godine 1480. izvori ga bilježe kao zastupnika (prokuratora) splitskih plemića Mihovila Avanzija i Frane Petrake u Mlecima. Cipiko ih je zastupao u parnici pred najvišim državnim tijelima, zahtijevajući od fra Ivana Zanettina (do 1476. splitski nadbiskup, potom biskup u Trevisu) srebreni polog što su ga ovi plemići dali u ime prihoda dužnih Splitskoj nadbiskupiji.³² Naslov arhiđakona obnašao je i Nikola Alberti (oko 1557. – oko 1642.), odvjetak ugledne splitske plemićke obitelji te brat jezikoslovca Matije i protuturskog ratnika Ivana. Kanonik je splitskoga kaptola od 1579., a od 1584. do 1592. kaptolski arhiđakon, te je 1588. kao izaslanik kaptola boravio i djelovao u Mlecima.³³ Tijekom XVII. stoljeća istaknuta osoba splitskog crkvenog i društvenog života bio je Luka Gaudencije Radovčić (1582. – 1662.). Studij obaju prava završio je na središnjem

³⁰ I. OSTOJIC, *Metropolitanski kaptol*, 190 – 191; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. VI., Zagreb, 2005., 148 (tekst: Slavko KOVAČIĆ).

³¹ Šime LJUBIĆ, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, sv. III., Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, sv. III., Zagreb, 1872., 440 – 441 (3. X. 1327.).

³² *Hrvatski biografski leksikon*, sv. II., Zagreb, 1989., 676 – 677 (tekst: Vedran GLIGO).

³³ I. OSTOJIC, *Metropolitanski kaptol*, 182 – 183; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. I., Zagreb, 1983., 63 – 64 (tekst: S. KOVAČIĆ).

sveučilištu Mletačke Republike u Padovi, a 1620. godine (iako još vjerojatno kao svjetovna osoba) zastupao je interese grada Splita u Mlecima.³⁴

ZNANSTVENICI, PISCI I UMJETNICI – TRAGOM DJELOVANJA ISTAKNUTIJIH DUHOVNIH OSOBA IZ SPLITA U MLECIMA

Zahvaljujući dosadašnjim saznanjima historiografije raspoložemo sa saznanjima (koja u ovom sažetom pregledu ne mogu težiti cjelovitosti) o djelovanju istaknutijih duhovnih osoba iz grada Splita u Mlecima. Ondje su, primjerice, neki od znamenitih splitskih duhovnika, ali i zapaženih pregalaca hrvatske kulturne prošlosti, objavili svoja književna i znanstvena djela. Na prvom mjestu zasigurno je nužno istaknuti brojna izdanja više Marulićevih književnih i teoloških djela, koja su svjetlo dana ugledala upravo u tamošnjim tiskarama.³⁵ U Mlecima je 12. III. 1495. tiskana prva poznata datirana latinska inkunabula na hrvatskom jeziku (čakavski lekcionar), priređivača franjevca Bernardina Splićanina (*Lekcionar Bernardina Splićanina*, objavljen u tiskari Damjana Milanskog).³⁶ Ondje je (mnogo kasnije) makarski biskup Nikola Bijanković (1645. – 1730.), rođenjem Splićanin, 1699. godine objavio spis *Naredbe od zbora darxave splitske* (sadrži odluke dijecezanske sinode koju je održao Stjepan Cosmi u Splitu 1688. godine), te 1708. i 1724. godine *Nauk krstjanski kratak složen*.³⁷ U XVIII. stoljeću bio je djelatlan splitski kanonik i gospodarski pisac Toma Karlo Čulić (*Tommaso Ciulich*, 1734. – 1797.), odvjetak splitske pučke obitelji. Obnašatelj je brojnih crkvenih službi u splitskoj stolnici (kanonik, kaptolski dekan, kaptolski bilježnik, prokurator), a kao član splitskoga Gospodarskog društva pisao je rasprave o poljodjelstvu te ih objavljivao u Mlecima (*Memoria del Dottor Tommaso Ciulich ... problema del tempo più proprio alla semina de'frumenti*, Venezia, 1785.; *Memorie della Pubblica società economica di Spalato*, Venezia, 1788. /suautor/).³⁸ Slične spisateljske interese bilježimo i u primjeru splitskoga kanonika i kapitularnog vikara Horacija Bergelića (Brgelić, 1752. – 1817.). U duhu fiziokratskog pokreta, Bergelić se bavio

³⁴ I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, 187; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. IV., Zagreb, 1998., 602 – 603 (tekst: S. KOVAČIĆ).

³⁵ *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* (Venetiis, 1506., 1509.; u prijevodu na talijanski 1563., 1569., 1574., 1580., 1583., 1586., 1593., 1597., 1601., 1606., 1609., 1610.); *Evangelistarium* (Venetiis, 1516.); *Quinquaginta parabola* (Venetiis, 1510., 1517.); *De humilitate* (Venetiis, 1519.; u prijevodu 1596.); *Carmen de doctrina Domini nostri Jesu Christi* (Venetiis, 1506.); *De audibus Herculis* (Venetiis, 1524.; u prijevodu 1549.). Usporedi: Josip BADALIĆ, “Bibliografija Marulićevih djela te radova o životu i djelima Marulićevim”, u: *Zbornik Marka Marulića 1450. – 1950.*, Zagreb, 1950., 319 – 332.

³⁶ *Hrvatski biografski leksikon*, sv. I., 703 – 705 (tekst: Ksenija REŽIĆ).

³⁷ *Hrvatski biografski leksikon*, sv. I., 758 (tekst: Duško KEČKEMET); L. ČORALIĆ, “Splićani u Veneciji”, 146.

³⁸ Šime LJUBIĆ, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna – Zara, 1856., 86; I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, 196 – 197; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. III., Zagreb, 1993., 126 – 127 (tekst: D. KEČKEMET); D. BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, *Južna Hrvatska u europskom fiziokratskom pokretu*, Split, 1995.

proučavanjem aktualnih gospodarskih problema u Dalmaciji te u Mlecima objavio spis o načinu unaprijeđenja stočarske proizvodnje (*Memoria sopra i modi d'accrescere la specie bovina in Dalmazia, Venezia, 1790.*, u stručnom časopisu *Il nuovo giornale d'Italia spettante alla scienza naturale*).³⁹

Tematika povezanosti duhovnih osoba iz grada Splita s Mlecima na osnovi uvida u njihov bibliografski opus zasigurno bi mogla biti i znatnije proširena. Ovdje su navedeni tek neki značajniji i poznatiji primjeri, a koji – već i ovim panoramskim pregledom – teže ukazati na jednu često nedovoljno isticanu sastavnicu u kulturnoj povezanosti i prožimanju dviju susjednih jadranskih obala. Naposljetku, završimo ovaj sažeti pregled kulturnih i crkvenih veza između Splita i Mletaka osvrtom na nekoliko istaknutijih Splitskana – duhovnika – koji su u gradu na lagunama boravili najčešće privremeno, katkada radi studija ili izučavanja umjetničkih vještina, a katkada kao obnašatelji određenih crkvenih službi i zvanja. Neki od njih su pri mletačkim samostanima proveli posljednje godine života te se ondje nalaze i njihova posljednja počivališta. Takav je primjer dominikanski redovnik i teološki pisac Dionizij De Cruce, rođen u Splitu oko 1590. godine, vrstan propovjednik diljem gradova Apeninskoga poluotoka. Ubraja se među istaknute kulturne djelatnike i pisce svoga doba, a u Mlecima (gdje umire oko 1650. godine) je objavio nekoliko djela teološke naravi (*De veritate et excellentia fidei christianae*, Venetiis, s. a.; *De immortalitate animae*, Venetiis, 1646., 1651.).⁴⁰ Dominikanskom je redu pripadao i pjesnik Vinko Dudan, rođen u Splitu oko 1660. godine. Predavač je pri generalnom dominikanskom učilištu u Zadru i autor barokno sročenog spjeva o Bl. Ozani Kotorskoj, a umro je u Mlecima (1703. godine) kao redovnik ondašnjeg najpoznatijeg dominikanskog samostana SS. Giovanni e Paulo.⁴¹ Dva su istaknuta Splitskanina obnašali zapaženu službu pri Nuncijaturi u Mlecima. U prvoj polovini XVIII. stoljeća to se odnosi na crkvenopravnog pisca Matu Bogetića (1676. – 1763.), sudca i odvjetnika tamošnje Nuncijature i kasnijeg ninskog arhiđakona i splitskoga kanonika,⁴² a izvori potvrđuju da je od 1747. godine neko vrijeme istu službu u Mlecima obnašao Bonaventura Bernardi (1701. – 1781.), kasniji osorski biskup (od 1757. godine) i suradnik znamenitog crkvenog povjesnika Danielea Farlatija na prikupljanju gradiva za djelo *Illyricum sacrum*.⁴³

³⁹ I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, 301 – 302; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. I., 684 (tekst: S. KOVAČIĆ); D. BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, *Žužna Hrvatska*, 66 – 69; L. ČORALIĆ, “Splitskani u Veneciji”, 147.

⁴⁰ Š. LJUBIĆ, *Dizionario biografico*, 97; Giuseppe FERRARI-CUPILLI, *Cenni biografici di alcuni uomini illustri della Dalmazia*, Zara, 1887., 57 – 58; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. III., 240 (tekst: Stjepan KRASIĆ).

⁴¹ Niko LUKOVIĆ, *Blažena Ozana Kotorska*, Kotor, 1965., 108; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. III., 655 (tekst: Elizabeta PALANOVIĆ).

⁴² G. FERRARI-CUPILLI, *Cenni biografici*, 26; I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, 230 – 232; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. II., Zagreb, 1989., 75 – 76 (tekst: S. KOVAČIĆ).

⁴³ I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, 294 – 295; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. I., 699 (tekst: Mihovil BOLONIĆ).

Iz splitske obitelji Dražić dva su crkvena i kulturna uglednika dio svojega života bili tijesno povezani s gradom na lagunama. Riječ je o Nikoli Dražiću (1670. – 1737.) koji je od 1712. do 1716. godine bio u Mlecima cenzor knjiga i upravitelj Doma novokrštenika, a potom obnašao čast ninskoga i osorskoga biskupa,⁴⁴ te o Anti Dražiću (1770. – 1854.) koji je u Mlecima boravio kao student crkvenoga prava.⁴⁵ Na kraju, niz splitskih duhovnika, crkvenih dostojanstvenika i pregalaca na kulturnom i znanstvenom polju, povezanih djelovanjem u Mlecima, možemo zaključiti spomenom Bone Razmilovića (vjerojatno 1626. – 1678.), redovnika franjevačkoga samostana na splitskom Poljudu, sitnoslikara koji je crkveno obrazovanje, ali i znanje svoje umjetničke vještine stekao školovanjem u Mlecima.⁴⁶

Tijekom prošlosti, a posebice u razdoblju mletačke uprave nad pretežitim dijelom istočnojadranske obale, važan čimbenik povezivanja i prožimanja dviju susjednih jadranskih obala bile su zavičajne skupine hrvatskih iseljenika u Mlecima. Među njima se, uz brojne iseljenike iz nekoliko većih dalmatinskih i bokeljskih gradova (Zadar, Šibenik, Trogir, Hvar, Kotor), brojčanim ugledom i društvenim statusom ističu iseljenici iz grada Splita. Splićani u Mlecima bili su i u nekim mojim dosadašnjim radovima središnja tema istraživanja. U ovom prilogu težište je usmjereno na duhovne osobe iz Splita, a koje se u Mlecima bilježe kao privremeni ili stalni useljenici. U radu je, uz postojeća saznanja iz historiografije, uporabljeno i arhivsko gradivo pohranjeno u Državnom arhivu u Mlecima (oporučni spisi, inventari, istražni procesi mletačke inkvizicije). Na osnovi tih dokumenata i spoznaja historiografije raščlanjuje se zabilježba splitskih duhovnih osoba u oporukama iseljenih Hrvata, ukazuje na Splićane zabilježene u procesima mletačkog Svetog oficija, kao i na djelovanje nekih znamenitijih Splićana u Mlecima.

Ovaj rad, kako je rečeno i u uvodu, zasigurno ne teži cjelovitosti. Cilj je bio ukazati na neke zasebne, ali društvenim ugledom i utjecajem vrlo važne zavičajne i profesionalne skupine hrvatskoga iseljeničtva u Mlecima tijekom dugog vremenskog razdoblja. Nova istraživanja stoga će, za vjerovati je, iznjedrili još pregršt novih otkrića i saznanja koja dodatno proširuju i nadopunjuju ovdje obrađenu problematiku.

⁴⁴ Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. V., Venetiis, 1775., 184, 222; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. III., 602 – 603 (tekst: M. BOLONIĆ).

⁴⁵ I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, 170 – 171, 322, 332; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. III., 601 (tekst: Arsen DUPLANČIĆ).

⁴⁶ Kruno PRIJATELJ, *Umjetnost 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb, 1956., 82 – 84; Isti, “Hvarski inicijali fra Bone Razmilovića”, *Studije o umjetninama u Dalmaciji*, sv. IV., Zagreb, 1983., 100 – 105.

Lovorka Č o r a l i ć

A CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF THE ACTIVITY OF SPIRITUAL PEOPLE
FROM SPLIT IN VENICE (15th – 18th CENTURY)

Summary

During the past centuries, especially in the period of Venetian rule over most of the eastern coast, an important factor connecting and intertwining the two neighbouring Adriatic coasts were the indigenous groups of Croatian immigrants in Venice. In this paper, the focus is on the spiritual people from Split, who in Venice were registered as temporary or permanent immigrants. Along with the existing knowledge of historiography, the paper also makes use of the archival records stored in the National Archives in Venice (testament papers, inventories, investigative processes of the Venetian inquisition). Based on these documents and the knowledge of historiography, the records of spiritual people from Split in the testaments of Croatian immigrants are analysed, some citizens of Split mentioned in the processes of the Venetian inquisition are pointed out as well as the activity of some other prominent people in Venice.

Key words: Venice, Venetian Republic, Dalmatia, Split, migration, Church history, early Modern Ages.